

Kritički osvrt na tretiranje kulturno-parkovnog nasleđa u srpskom Podunavlju

Autor: Prof. dr **Velimir Lj. Ćerimović**, cervel@sbb.rs , Univerzitet „Union – Nikola Tesla“, Arhitektonski fakultet, Beograd, www.unionnikolatesla.edu.rs , Prvi institut pejzažno-arhitektonsko-urbanističkog graditeljstva Srbije, www.pipaugs.org.rs

Uvod

Danas se u okviru raznih projekata ističe značaj održivog razvoja, a sasvim retko se u tom kontekstu pravilno artikuliše održivi značaj kulturno-parkovnog nasleđa, kao i pejzažno-arhitektonsko-urbanog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti. Time se nesvesno ili svesno, a najviše neuko i kvazistručno, marginalizuje značaj srpske vrtne i parkovne baštine, koja je kroz graditeljsko-urbanu istoriju ukorenjena u srpskom duhovnom, kulturnom, stvaralačkom, umetničkom i graditeljskom biću.

U vezi s graditeljsko-urbanom istorijom malo je poznato da su vrtne ili parkovne tekovine i tvorevine nastajale i razvijale se kroz viševjekovnu srpsko-vizantijsku i srednjovekovnu fazu, ali i noviju srpsko-evropsku istoriju. Vrtno-graditeljsko umeće je sa velikih istorijskih daljina stizalo i uspešno se prenosilo u skromnijoj, ali ponekad i u otmenijoj formi u okvirima srpskih crkveno-graditeljskih struktura, ali i srpskih despotija i carevina. Bilo je to moguće zahvaljujući velikom interesu malobrojnih prosvetljenih mecena i prvobitno narodnih, a kasnije i školovanih graditelja i baštovana.

U vezi s tim, treba reći da su u toj oblasti prethodna srednjovekovna stremljenja, pregnuća, znanja, dostignuća i uticaji u srpskim zemljama manje poznati, ali su oni ipak postojali i bili su vezani za manastire, gradove, a ređe za narodno graditeljstvo. Ovakav dugovečan kontinuitet, ali ne posebno reprezentativna ostvarenja vrtnog i parkovnog graditeljstva, stvaralaštva, znanja i dostignuća, prolazio je kao i srpska država, kroz razne epohe nastajanja i nestajanja, uspona i padova, trajanja i opstajanja u svekolikom istorijskom vremenu i srpsko-evropskom prostoru. Nesumnjivo, da su vrtne i parkovne graditeljstvo i umetničko stvaralaštvo Srba, bili ispunjeni svekolikim uspesima i stvaralačkim dostignućima svoga vremena, ali i skrnavljeni i uništavani znatno brojnijim pošastima neprijatelja i osvajača. Nekad iz osvajačkih razloga i pogroma, uništavana su dela crkvene i ostale svetovne parkovno-graditeljske kulture i stvaralaštva, a danas zbog naše indolentnosti, propadaju i nestaju tragovi i brojni objekti srpskog kulturno-parkovnog nasleđa i bogatstva.¹

Značajne i malo poznate vrtne-parkovne aktivnosti u srpskom Podunavlju

Već na početku 18. veka u srpskom Podunavlju prestolni arhijereji Mitropolije (1690–1848) i Patrijaršije (1848–1920) karlovačke preko administrativno-upravnih veza sa Bečkim dvorom zbog crkveno-narodnih potreba, uzročno-posledično s vremenom poprimaju, prihvataju i sa izvesnim zakašnjenjem podražavaju stilske uticaje, naročito u oblasti umetnosti i crkvenog graditeljstva.

Neki su se čak tome i opirali, ali su s vremenom ipak prihvatili i na lokalnom planu, takvi uticaji su u manjoj ili većoj meri neminovno, više ili manje kompromisno varirali. U takvim okolnostima, nije se nikako mogao izbeći snažan uticaj Bečkog dvora. Zato prestolni arhijereji Mitropolije karlovačke iz funkcionalnih crkveno-narodnih interesa i razloga, postaju zainteresovani za efikasne veze crkve i naroda sa bivšom Austrougarskom monarhijom. Tako su prestolni arhijereji bili pred izazovnim motivima i povodima po pitanju uzdizanja nivoa institucionalne i graditeljske reprezentativnosti i dostojanstva, a s tim u vezi, i posledična izgradnja reprezentativnijih crkveno-graditeljskih, ali i imanentnih vrtne-rezidencijalnih struktura.

Prve konkretnije aktivnosti u tom smislu pokrenuo je već mitropolit Vićentije Popović (1713–1725). Taj primer su sledili i razvijali i drugi prestolni arhijereji posle njega. Više duhovnog i praktičnog interesa u tom smislu pokazao je patrijarh Arsenije IV Jovanović Šakabenta (1737–1748). On je kupovinom ili zamenom

proširivao teskobno zemljište oko crkve i dvora, uz to je i sam imao praktičnog smisla za oblikovanje vrtno-rezidencijalnih struktura i mitropoljske crkvene porte u celini.²

Međutim, ovi prestolnom dostojanstvu i katedri primereni prestižni protokolarno i vrtno-rezidencijalni maniri i uticaji, u drugoj polovini 18. veka već se afirmišu kroz angažovanje austrougarskih baštovana, te vojnih i civilnih graditelja. Tako i kasnije u vreme mitropolita Josifa Rajačića (1842–1848) dovode se 1843–1844. bečki arhitekti koji u to vreme rade projekte za Mitropoljsku dvorsku baštu u Sremskim Karlovcima i Dalju. Potom je patrijarh Rajačić 1846–1848. pokrenuo izgradnju privatnog dvora „Ilion“ sa dvorskom baštom. To je danas zgrada Zavičajnog muzeja u Sremskim Karlovcima, kojoj evidentno nedostaje nekadašnji vrtno-rezidencijalni mikroambijent, sjaj i reprezentativnost.³

U drugoj polovini 19. veka ove važne crkveno i vrtno-graditeljske aktivnosti prate i mladi srpski neimari koji su se školovali na univerzitetima u Austrougarskoj i Nemačkoj. Tokom 18. i do polovine 19. veka prestolni arhijereji su većinom angažovali vojne i civilne graditelje iz Austrougarske. Međutim, patrijarh Georgije Branković (1890–1907) od 1891. angažuje arhitektu Vladimira Nikolića, koji je napustio službu u Srbiji i osnovao svoj građevinski biro u Beču i Sremskim Karlovcima.⁴

Tome svakako treba dodati i snažan uticaj drevnih i onovremenih svetskih dostignuća i ostvarenja, zatim razvojni uticaj evropske vrtno-parkovne kulture, umetnosti, dizajna i pragme. Dakako, oni su prvobitno sporije nadirali i prodirali, pa su ti uticaji bili i skromniji. Tek kasnije preko narudžbi sve prosvćenijih i zahtevnijih mecena, već u 19. veku došlo je do narudžbi prvih projektantskih planova i reprezentativnijih stilsko-graditeljskih rešenja za rezidencijalne strukture dvoraca i parkova u srpskom Podunavlju, ali i u poznatim termalnim banjama Srbije.

Gradski park u Vršcu, iz 19. veka – Deo očuvanog vrtnog partera kod ulaza

Međutim, u tom smislu verovatno su dosta doprineli umnoženi, ali i obrazovanjem, znanjima i iskustvom već profilisani projektanti, izvođači i majstori vrtne i parkovne kulture, vrtno-umetničkog i parkovno-graditeljskog umeća i baštovanskog zanatstva u tadašnjoj Evropi. Ovi snažni uticaji evropskih arhitekata, pejzažanih arhitekata i baštovana stizali su do Nemačke i tadašnje Austrougarske. Preko onovremenih stranih mecena plemićkog ranga i manjeg broja domaćih vlastelina i veleposednika, kao

zakasnele i više eklektizovane, nego čiste stilske forme parkovnog i vrtnog graditeljstva, stvaralaštva, umetnosti i kulture, ti uticaji stižu i postupno zahvataju i srpsko Podunavlje.

Na taj način, onovremene vlastelinske (feudalne) i kasnije veleposedničke (kapitalističke) dvorce redovno prate monumentalne, prestižne i većinom eklektizovane vrtne ili parkovne celine rezidencijalnog tipa. Naime, u stilizaciji i oblikovanju parkova prepoznaje se kombinatorika baroknih, klasicističkih, istoricističkih i secesijskih elemenata. Iz srpskog Podunavlja ova zakasnela i lokalno već varirana stremljenja, pregnuća, znanja i dostignuća, uticajno se šire prema jugu i defakto postaju onovremeni uzori za oblikovanje i stilizaciju parkova u poznatijim termalnim banjama i gradovima Srbije.

Iz ovog konteksta, iako se radi o zakasnelim uticajima tadašnjih evropskih stremljenja, pregnuća i dostignuća, ipak se može reći da je to bilo vreme povoljnih okolnosti za razvoj vrtnog ili parkovnog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovnog nasleđa u srpskom Podunavlju, ali i šire. Osim malo izraženih prestižnih potreba srpskog visokog plemstva, ova pejzažno-arhitektonska umeća i znanja o vrtnim ili parkovnim veštinama sa područja bivše Austrougarske monarhije i skromnijih umeća u retko samostalnim srpskim zemljama i uslovima, neminovno u lokalnim uslovima i uticajima stilski variraju i kao takva, šire se preko duhovno prosvetljenih, graditeljsko-stvaralački opredeljenih, ali i malobrojnih srpskih crkveno-narodnih neimara tog profila.⁵

Kvazistručnost razara kulturno-parkovnu baštinu

Danas u srpskom Podunavlju i Srbiji u celini, ne postoje sačuvani objekti kao primeri i uzorci prvobitnog vrtno-parkovnog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti. Međutim, bez istraživanja starih pisanih dokumenata i arheološkog traganja, o njima se danas samo može nagađati. To dovoljno govori o dosadašnjoj površnosti i naučnom nepoznavanju vrtnog ili parkovnog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovnog nasleđa u srpskom Podunavlju i Srbiji u celini. Osim što nemamo osnovne spoznaje i znanja o istorijatu srpske vrtne i parkovne baštine, u Srbiji se malo zna i o savremenim stremljenjima, pregnućima i dostignućima u toj oblasti graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti. Dakle, u Srbiji se danas ne izučava pejzažno-arhitektonsko ili vrtno i parkovno graditeljstvo, stvaralaštvo, kultura, umetnost i kulturno-parkovno nasleđe, jer je ono na univerzitetima svedeno na kvazistručno učenje o tzv. zelenopovršinskom, odnosno 2D antisistemu tzv. zelenila. To govori da se danas kvazistručno marginalizuju relevantne činjenice i istraživanje temeljnih znanja o 3D objektima pejzažno-arhitektonsko-urbanog graditeljstva.

Dakako, često u vrlo nepovoljnim istorijskim uslovima, razvoj, stremljenja i dostignuća kulturno-parkovne baštine i vrtnog ili parkovnog umeća u srpskom Podunavlju i Srbiji u celini nije reprezentativan, ali on je ipak prisutan i ne može se ignorisati. Kakva god da jeste, kulturno-parkovna baština ne može se tek tako poništavati njenim nepoznavanjem i neodrživom zakonskom regulativom ili podzakonskim aktima.

Zatim, ne postoje naučni ni stručni argumenti po kojima se planirani, projektovani i građeni objekti ili artefakti kulturno-parkovnog nasleđa mogu izuzimati (izdvajati) iz celine graditeljskog ili urbanog nasleđa. Zbog te činjenice, oni jesu planske, projektovane i izgrađene fizičke strukture, objekti ili artefakti, i iz tih razloga imale su i imaju svojstvo nepokretnog kulturnog dobra. Znači, evidentno svojstvo nepokretnosti i fizičnosti objekata kulturno-parkovne baštine, ne može se mađioničarskim zakonskim regulama dodavati ni oduzimati, jer je to stvarno i ne porecivo činjenično stanje.

Ipak, ove naše skromne i kakve-takve autentične kulturno-parkovne vrednosti, iako su degradirane, one iz neopravdanih razloga nisu održavane, negovane, istraživane i prezentovane naučnoj, stručnoj, kulturnoj, turističkoj i ostaloj široj javnosti. To i jesu razlozi koji su uveliko uticali da se tako nasleđene vrednosti kulturno-parkovnog nasleđa marginalizuju do te mere da nisu predmet turističke ponude, a kamo li predmet naučnih ili stručnih interesa. One čak nisu adekvatno vrednovane, pa onda posledično nisu ni rangirane kao relevantna parkovno-graditeljska dostignuća ili ostvarenja kojima se ponosimo. Zato i nisu nikada otkrivene i prezentovane kao spomeničko-graditeljska dobra i sastavni elementi srpskog graditeljskog ugleda i kulture, odnosno šireg evropskog graditeljskog ili urbanog stvaralaštva i umetnosti. I konačno, tako su nas naša poslovična indolentnost, sporost i višedecenijska marginalizacija sopstvenih vrtnih i parkovnih vrednosti doveli do apsurdna, da o tome institucionalno nimalo ili samo malo znamo.⁶

Obzirom na već poznate individualne taštine i institucionalnu nebrigu o ranijim fazama i neodrživoj savremenoj valorizaciji, aktuelnoj zaštiti i ne konzervatorskoj obnovi i revitalizaciji, sad možemo samo hipotetizirati o kvalitetu, kvantitetu i kreativno-stvaralačkom dometu srpskog parkovnog i sveukupnog pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovne baštine. Međutim, i u tako složenim i teškim istorijskim okolnostima za srpsku crkvu i državu, graditeljstvo i stvaralaštvo, ipak su zabeležene graditeljske i stvaralački plodne epohe, koje su uzdigle srpsku crkveno-graditeljsku, a kroz to, i vrtnu i pejzažno-arhitektonsku, odnosno parkovno-graditeljsku tradiciju, kulturu i srpski kreativno-stvaralački duh.

Negiranje, marginalizacija i degradacija srpske kulturno-parkovne baštine

U Srbiji svakako postoje pojedinci, koji su individualno u toj oblasti nešto i uradili ističući i ukazujući na probleme višedecenijske marginalizacije, pseudoregulacije, pseudourbanizacije, pesudovrednovanja, degradacije, dekonstrukcije i redukcije kulturno-parkovnog nasleđa, ali to nije dovoljno. Takav gotovo anonimn rad na lokalnom, regionalnom ili državnom planu, mora se institucionalizovati u skladu sa održivim odnosom prema srpskoj vrtnoj ili parkovnoj tradiciji, kulturi i nasleđu. Samo takav pozitivan odnos prema 3D znanjima, iskustvima, stremljenjima, pregnućima i dostignućima, imaće svoje pozitivne efekte na regionalnom, evropskom i globalnom planu.

Međutim, takav entuzijazam i opredeljenje malobrojnih naučnih istraživača koji afirmišu kulturno-parkovnu baštinu, i koji preferiraju i afirmišu jedino održiva 3D znanja, teoriju i praksu u toj oblasti, lokalne gradske, opštinske, regionalne, pa i državne institucije, čak i u drugoj deceniji 21. veka, jednostrano i neprihvatljivo ignorišu, krijući se iza zastarelih, prevaziđenih i neodrživih rešenja u Zakonu o kulturnim dobrima iz 1994. godine.

Apriori se ignorišu nove istraživačke aktivnosti i naučna znanja, zatim novi pogledi na evidenciju, dokumentaciju i vrednovanje objekata kulturno-parkovnog nasleđa u Beogradu, srpskom Podunavlju ili Srbiji u celini.⁷

Zato treba reći, ako neka lokalna i druge srpske institucije za zaštitu kulturnih dobara nisu zainteresovane za publikovanje novih istraživačkih znanja o srpskoj kulturno-parkovnoj baštini, nije neobično što se o toj marginalizovanoj i kvazistručno vrednovanoj baštini ništa ne zna u Srbiji, a pogotovo u njenom neposrednom okruženju. Samo iz ovog restriktivnog, ili bolje reći jednostranog i kvazistručnog gesta pomenute lokalne institucije, jasno je zašto kompetentni autori vrednujući na pr. hrvatsku parkovnu baštinu s pravom pišu; „Istočnije od Hrvatske parkovna arhitektura pojavljuje se tek krajem 19. stoljeća i svojom kvalitetom i brojem uvelike zaostaje za hrvatskom“.⁸

Naravno, ova citirana konstatacija nije naučno istinita, jer njen autor nije istraživao srpsku kulturno-parkovnu baštinu. Ali, citirani autor na osnovu opskurne, kvazistručne i kontraproaktivne srpske publicistike i raznolikih knjiga, od kojih su neke bez ikakvog temeljnog razloga nazivane čak i monografijom, kao i dosadašnjih manjkavih znanja o srpskom kulturno-parkovnom nasleđu, iznosi sasvim logičnu konstataciju.

Nažalost, tome je uveliko doprinela ta postojeća, neodrživa i kontraproaktivna literatura koja je plaćena sredstvima srpskih poreskih obveznika, ali nema relevantnu naučnu ni stručnu vrednost, zatim zasnovana je na prevaziđenoj, nerazumljivoj ili kvazistručnoj 2D terminologiji, pa čitajući je, nijedan autor iz iste ne može izvući nikakve relevantne podatke i znanja o vrtnom ili parkovnom, odnosno pejzažno-arhitektonsko-urbanom graditeljstvu, stvaralaštvu, kulturi, umetnosti i kulturno-parkovnom nasleđu u Srbiji.⁹

U vezi s tim, ima više važnih pitanja koja ukazuju zbog čega se kulturno-parkovna baština, ali i cela oblast pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umenosti našla u kvazistručnom lavirintu. Među njima su:

- Zašto srpske institucije o zaštiti kulturnih dobara ignorišu i marginalizuju nova egzaktna naučna istraživanja, kao i stečena znanja i nove poglede, iskustva, stremljenja, pregnuća i dostignuća o

evidenciji, dokumentaciji, vrednovanju i konzervatorskoj obnovi i revitalizaciji kulturno-parkovne baštine u srpskom Podunavlju, Beogradu i Srbiji u celosti?;

- Ko je odgovoran što se rekonstrukcije, rekonstrukcije i remodeliranje nekih objekata kulturno-parkovnog nasleđa u Beogradu kao najreprezentativnijem delu srpskog Podunavlja (Park Tašmajdan, Botanička bašta „Jevremovac“, Park Manjež, Park Kalemegdan, Pionirski park, Akademski park...) zasnivaju i sprovode tipično ne konzervatorskim metodama?; i
- Ko je odgovoran, što se u dnevnoj publicistici i drugoj kontraproduktivnoj literaturi,¹⁰ prezentuju ne održive 2D teorije o vrednovanju podunavske, beogradske i drugih delova srpske kulturno-parkovne baštine kao integrativne, kompatibilne i komplementarne tekovine, ali i sastavnog dela kulturnog, graditeljskog, narodnog i crkvenog nasleđa i tradicije?

Dakako, ovde se naziru i znaju odgovori na ova tri, ali i druga ovde nepostavljena pitanja. Međutim, oni zbog svoje složenosti i obima, ipak nisu predmet ovog rada.

Zaključak

Na osnovu istraživačkih aktivnosti autora, ova pitanja i dosadašnja prezentacija brojnih i složenih problema, pokazuju neodrživ trend pseudovrednovanja, pseudoregulacije, pseudourbanizacije, marginalizacije, poništavanja, degradacije i redukcije kulturno-parkovne baštine Srbije. Danas, i u drugoj deceniji 21. veka, uz tranziciju, zatim ljudske taštine, indolentnost i institucionalnu nebrigu, sve je manje mogućnosti za održivo vrednovanje, očuvanje ili imanentni optimizam u tom kontekstu. Zato se može reći da u toj oblasti Srbija sve više zaostaje i nazaduje.

Ova rasprava sa prezentacijom problema je u funkciji dobrih namera. Njen osnovni cilj jeste da se konačno sa naučnog aspekta artikuliše i afirmiše evidentan problem postojećeg i uveliko degradiranog i redukovano kulturno-parkovnog nasleđa srpskog Podunavlja, Beograda i cele Srbije. Zatim, ovim se temeljno zadire u aktuelne, ali i prevaziđene i neodržive vizije, nebrigu i odnose prema dosadašnjem neodrživom načinu evidencije, dokumentacije, vrednovanja, zaštite, očuvanja, negovanja i obnove redukovane i degradirane kulturno-parkovne baštine u Srbiji.

Od 1994. godine autor je u ovom kontekstu objavio više naučnih i stručnih radova.¹¹ U njima se sa više aspekata ističe dosadašnja dvodimenzionalna degradacija kojom se neodrživo poništava treća dimenzija kulturno-parkovnog nasleđa Beograda kao integrativnog dela srpskog Podunavlja.

Međutim, vrednovanje, obnova i revitalizacija kulturno-parkovne baštine u ostalom većem delu srpskog Podunavlja i Srbije u celini, kao da je daleko od Beograda. Zato se još uvek nezna da li Srbija ima ili nema, ili koja jesu, a koja nisu kulturno-parkovna dobra lokalnog, državnog, regionalnog ili svetskog značaja. Sve ovo dovoljno pokazuje da konzervatorsko vrednovanje, obnova i revitalizacija kulturno-parkovne baštine, nažalost još uvek nije na vidiku i deluje kao utopija.

---

1. Ćerimović, Lj. Velimir (2008). Kulturno-parkovno nasleđe Srbije kao vredan graditeljsko-urbani i ekoturistički resurs (Cultural-park heritage of Serbia as a park worthy of architectural-urban and eco-tourism resource), U Zborniku radova (CD) „Perspektive razvoja ekoturizma“, Sremska Mitrovica: Ekološki pokret Sremska Mitrovica – Centar za razvoj eko i ruralnog turizma, str. 111-122.

2. Ćerimović, Lj. Velimir (2000). Prestolni arhijereji Karlovačke Mitropolije kao graditelji kao graditelji mitropoljsko-patrijaršijskih struktura u Arhidijecezi karlovačkoj, Novi Sad: Magistarska teza, str. 146-267.; Petrović, K. Dušan (1970). Istorija Sremske eparhije, Eparhija sremska, Sremaki Karlovci: Eparhija sremska, str. 29.

3. Ćerimović, Lj. Velimir (2007). Sremski Karlovci i Dalj prestolni centri Karlovačke mitropolije, Beograd: Izdavački fond Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke, Beograd: Udruženje Srba iz Hrvatske – Odbor za kulturno nasleđe Srba, Beograd: Srpsko kulturno društvo „Zora“ Knin-Beograd, str. 124-127.
4. Vasić, Pavle (1978). Umetnička topografija Sremskih Karlovaca – Umetnost u Sremskim Karlovcima, Novi Sad: Matica srpska, str. 74. ; Ćerimović, Lj. Velimir (2000). Magistarska teza, str. 241-260. Ćerimović, Lj. Velimir (2007). Sremski Karlovci i Dalj prestolni centri Karlovačke mitropolije, str. 73-131.
5. Ćerimović, Lj. Velimir (2008). Isto, str. 111-122.
6. Ćerimović, Lj. Velimir (2008). Isto, str. 111-122.
7. U vezi s tim, eklatantan primer je Zavod za zaštitu spomemika kulture grada Beograda, koji je juna 2013. godine izdao Prvo saopštenje o organizovanju Konferencije „Stara gradska jezgra i istorijske urbane celine / problemi i mogućnosti očuvanja i upravljanja“, zbog čega je autor ovog rada prijavio temu pod naslovom „Neki problemi i vizije o zaštiti i obnovi kulturno-parkovne baštine Beograda“. Napisani sažetak u vezi s navedenim naslovom naučnog rada od 200 reči, dostavljen je 15. 07. 2013. g. na recenzentski uvid na adresu pomenutog Zavoda kao organizatora Konferencije. Međutim 09. 08. 2013. g. Organizacioni odbor Konferencije mejlom obaveštava autora da apstrakt pod navedenim naslovom nije prihvaćen. Nema obrazloženja zašto navedeni apstrakt nije prihvaćen, iako se iz naslova jasno vidi da se isti veoma uklapa u profil (temu) Konferencije. Opravdanje za ovakav restriktivan odgovor zbog napisanog naslova i apstrakta i ne pročitano rada postoji samo: Ako objekti kulturno-parkovnog nasleđa Beograda kojim slučajem nisu deo stare gradske jezgre i istorijske urbane celine!? Zatim, ako, pomenuti Zavod ima naučnu i stručnu, ali ne i formalnu i kvazistručnu zakonsku argumentaciju, po kojoj postojeći objekti kulturno-parkovnog nasleđa Beograda volšebno ne postoje!?! Ili možda, ako po nekom kvazistručnom i ne održivom kriterijumu objekti ili artefakti kulturno-parkovnog nasleđa nisu nepokretna graditeljska, odnosno kulturna dobra, pa im onda i nije potrebno stilsko-graditeljsko vrednovanje, zatim stručno upravljanje, negovanje, čuvanje, zaštita, pa ni konzervatorska obnova, ni revitalizacija!?
8. Obad Šćitaroci, Mladen (1992). Hrvatska parkovna baština, Zagreb: Školska knjiga, str. 7.
9. Korać, Jasna (2004). Stari parkovi Banata, Beograd: Izdavačka kuća DRAGANIĆ, Beograd: Zavod za zaštitu prirode Srbije; Milanović, Hranislav (2006). Zelenilo Beograda, Beograd: JKP „Zelenilo-Beograd“; ***Zaštićena prirodna dobra Beograda – Zapis 2008. Urednik: Milanović, Hranislav (2008), Beograd: Grad Beograd – Gradska uprava – Sekretarijat za zaštitu životne sredine, Beograd: Zavod za zaštitu prirode Srbije.
10. Korać, Jasna (2004). Stari parkovi Banata, Beograd: Izdavačka kuća DRAGANIĆ, Beograd: Zavod za zaštitu prirode Srbije; Milanović, Hranislav (2006). Zelenilo Beograda, Beograd: JKP „Zelenilo-Beograd“; ***Zaštićena prirodna dobra Beograda – Zapis 2008. Urednik: Milanović, Hranislav (2008), Beograd: Grad Beograd – Gradska uprava – Sekretarijat za zaštitu životne sredine, Beograd: Zavod za zaštitu prirode Srbije.
11. Ćerimović, Lj. Velimir (1994). Kulturno-parkovno nasleđe Beograda (Cultural-park heritage of Belgrade), U Zborniku radova „Zelenilo u urbanističkom razvoju grada Beograda“, Beograd: Udruženje inženjera Beograda, Beograd: Skupština grada, Beograd: RTS-Beogradski TV program, str. 79-82.; Ćerimović, Lj. Velimir (2005). Obnova duhovnih, graditeljskih i pejzažnih vrednosti Vojvodine (Renewal of spiritual, architectural and landscaping values of Vojvodina), U Monografiji II „Zaštita životne sredine gradova i prigradskih naselja“, Novi Sad: Ekološki pokret grada Novog Sada, str. 75-80. www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2006). Kulturno-parkovno nasleđe Srbije (Cultural-park heritage of Serbia), ECOLOGICA – Posebno tematsko izdanje, god. XIII, br. 12. str. 161-168., Beograd: Društvo ECOLOGICA www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2008). Očuvanje i zaštita postojećeg – danas još nepoznatog kulturno-parkovnog nasleđa u uslovima globalnih promena, U Zborniku Druge i Treće konferencije o integrativnoj zaštiti, Beograd: Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija – Evropski centar za mir i razvoj Beograd, Banja Luka: Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Banja Luka: Republički zavod za zaštitu

kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa Republike Srpske, str. 293-326. www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2009). Savremena urbanost i kulturno-parkovno nasleđe u uslovima lokalnih i globalnih promena (Modern urbanity and cultural-park heritage in the conditions of local and global changes), U Proceedings part I „The space i European architecture – tradition and innovation“ („The palace“ – the town of Balchik, Bulgaria 3.-5. june 2009.), Ministry of culture Republic Bulgaria, State Cultural Institute „The palace“ the town of Balchik, Varna: Free University „Chernorizets Hrabar“ Faculty of Architecture, str. 188-205. www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2010). Kulturno-parkovno nasleđe kao integrativni deo zaštite graditeljske baštine i održivost razvoja (Primer Akademskog parka u Beogradu) (Cultural-park heritage as integrative part of architectural heritage and sustainable development (Example of Academic Park in Belgrade), U Zborniku Pete konferencije o integrativnoj zaštiti, Banja Luka: Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa Republike Srpske, str. 297-309. www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2012). Da li je Pionirski park prirodno dobro?, Prostor, br. 19., str. 66-71., Banjaluka: INGRA www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2012). Da li je planirani, projektovani i građeni park kulturno ili prirodno dobr, ili zelena površine, ili...?, Savremeno graditeljstvo, god. IV, br. 9., str. 52-67, Banjaluka: Zavod za izgradnju a.d. Republika Srpska www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2013). Održivi ekoreciprocity fizičkih struktura u funkciji održivog grada (Sustainable eco-reciprocity of physical structure as a function of sustainable city), U Zborniku radova (CD) „Uloga grada u savremenim društvima“, str. 296-306., Beograd: Balkansko Arhitektonsko Bijenale 2013. www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2013). Neodrživi „2D“ principi Nove atinske povelje u odnosu na urbanu i životnu sredinu (Unsustainable „2D“ principles of the New Athens Declaration on urban areas and environment), U Zborniku radova (CD) V. naučno-stručne konferencije „Zaštita životne sredine u planskoj i tehničkoj dokumentaciji 2013“, str. 8-27, Beograd: Udruženje inženjera Beograda (UIB), Beograd: Društvo urbanista Beograda (DUB) www.pipaugs.org.rs